

ENTHOUSIASMOS

Sociale aspecten van muziek in de klassieke oudheid

Bezeten zijn door de godheid, zo kunnen we het antieke begrip enthousiasmos verklaren. Enthousiasmos kan een echte geestdrift zijn en geestdrift uit zich door muziek, zang en dans. Maar ook smart en vreugde inspireerden tot muziek. Al in de oudheid liet men zich door deze geestesgesteldheden leiden en daardoor werd spreken al snel zingen al of niet begeleid door instrumenten. Zo was het bij de antieke goden en zo was het ook bij de stervelingen die immers vaak de gebruiken van de goden volgden. Muziek was een goddelijke uitvinding die door de mensen te allen tijde werd gebruikt: bij het werk, tijdens symposia, bij offers, bij staatsfeesten en tijdens de oorlog. Maar ook bij begrafenissen en in de huiselijke sfeer bij trouwerijen. Eén van de bekendste huwelijks-scènes is de bruiloft van Hector en Andromache bekend uit een gedicht van Sappho, ook wel de tiende muze genoemd. Levendig wordt beschreven hoe midden van een drinkende en wierook brandende menigte een hymne wordt gezongen ter ere van het bruidspaar.

De Grieken en de Romeinen verbonden de muziek met hun leven en Apollo speelde als god van de muziek en de harmonie een centrale rol. Deze god stond als Apollo Musagetes aan het hoofd van de muzen maar opmerkelijk genoeg was er geen aparte muze voor de muziek. Muziek was zo vanzelfsprekend en zo alom aanwezig, daar was geen muze voor nodig.

Als we spreken over Griekse muziek baseren we ons verhaal vaak op vondsten en getuigenissen die niet eerder dan de tijd van de Dorische invasie in de 12de eeuw voor Christus kunnen worden geplaatst. Vooral vanaf de Homerische tijd (ca 800 voor Christus) wordt het muziekleven voor ons enigszins zichtbaar. Er zijn natuurlijk afbeeldingen van figuren die muziek maken zoals een marmeren idoolfiguur van een harpspeler uit de Cycladische cultuur uit ca 2500 voor Christus. Maar de context van het muziekleven ontbreekt voor die periode.

Muziek heeft in het archaïsche Griekenland lange tijd niet als zelfstandige kunstvorm bestaan. De klanken van de muziek stonden in dienst van dichtkunst en daarmee doordrong de muziek het gehele leven van de mens. In het oude Griekenland werd gesproken over *mousike technè*, de kunst van de muzen, maar ook: het klinken van taal, van verzen. Een vers kon immers niet anders dan zingend worden voorgedragen. Uit deze *mousike technè* is uiteindelijk het woord muziek ontstaan. Pas in de vijfde eeuw voor Christus komt er een scheiding tussen muziek en dichtkunst.

1. Apollo bespeelt de kithara. Roodfigurige drinkschaal (Athene 440 v.C.). Allard Pierson Museum.

2. Dubbelhobospeelster en danseres. Roodfigurige vaas (Attika 420-410). Allard Pierson Museum.

Van kithara en dubbelhobo

In dit artikel gaat het niet om de technische aspecten van het instrumentarium dat in de klassieke oudheid werd gebruikt. Evenmin ga ik in op de musicologische aspecten en de toonsystemen. Het gaat hier om de plaats die de muziek innam in de maatschappij, door wie werd er muziek gemaakt, waarom en wanneer. Toch zal ik hier voor een goed begrip kort de belangrijkste muziekinstrumenten noemen die zowel bij de Grieken als bij de Romeinen een belangrijke rol speelden.

In de oudheid worden binnen het instrumentarium drie categorieën onderscheiden: de snaar-, blaas- en slaginstrumenten. Voor de Grieken zijn snaarinstrumenten het belangrijkste. Het meest bekend zijn de diverse typen lieren die werden getokkeld. Strijkinstrumenten komen pas in de middeleeuwen in zwang. De eerste echte lier met een klankkast van een echte schildpad zou van de hand van de god Hermes zijn. In een Homerische hymne (*Merc.* 25 seq.) komen we het verhaal tegen. Toen Hermes nog geen dag oud was klom hij uit zijn wieg en vond op zijn weg een schild van een schildpad. Hij spande er een runderhuid omheen, stak twee horens door de gaten waar eens de poten van de schildpad zaten en bevestigde aan de horizontale verbinding tussen de twee armen een aantal snaren van darm. De lier was geboren. Niet lang daarna kregen Hermes en Apollo ruzie en op weg naar oppergod Zeus tokkelde Hermes op zijn lier. Apollo was verrukt van het geluid en in ruil voor de lier ontkwam Hermes aan zijn straf. In de loop der eeuwen ontstaan varianten op de lier en een van de bekendste is de kithara: een instrument met een gebouwde, hoekige klankkast, groter dan de lier maar volgens hetzelfde principe bespeeld. De kithara is echt het instrument van de concertmusicus. Groot en vooral bespeeld door beroepskitharoden die tegen elkaar streden op de Pythische en Panathenaeische Spelen. In de Romeinse tijd wordt de kithara nog groter en breidt ook het aantal snaren zich uit.

De blaasinstrumenten stonden bij de Grieken lager aangeschreven zoals ook blijkt uit mythologische verhalen. Volgens de overlevering werd de dubbelhobo (auloi) weliswaar uitgevonden door de godin Athena toen zij het geluid van de Gorgonen wilde nabootsen, maar zij wierp het instrument direct weg toen zij, door erop te blazen, zelf op een Gorgo ging lijken met bolle wangen en uitpuilende ogen. De satyr Marsyas raapte het instrument op en leerde erop spelen. Hij was immers van nature al lelijk en het was voor hem niet belangrijk dat zijn gezicht door het krachtig blazen werd vervormd. Marsyas maakte zich de kunst van het spelen zo goed eigen dat hij dacht zich te kunnen meten met Apollo.

De mythe van de wedstrijd tussen Apollo en Marsyas geeft een idee van de scheiding tussen de snaar- en blaasinstrumenten en daarmee tussen de ver-

schillende soorten muziek. Apollo wordt de overwinnaar en daarmee verwerft de lier zich een belangrijker plaats in het instrumentarium dan de dubbelhobo. We zullen ook zien dat de lier een voorname rol speelt bij de opvoedkundige ideeën in de zesde en vijfde eeuw voor Christus. Zoals bekend zag Friedrich Nietzsche in het Apollinische en Dionysische twee gescheiden opvattingen over de kunst, met name in *Die Geburt der Tragödie* (zie daarover het artikel van Benjamin Biebuyck in dit nummer, pp. 17-20, *red.*). Het Apollinische staat voor hem als de hogere waarde, de individualiteit en de geordende schoonheid. Het Dionysische is meer de levenslust, de roes, de overmatigheid of het bedwelmende mythische.

De Griekse auloi (het meervoud van aulos dat buis betekent) en het Romeinse equivalent tibiae bestonden uit twee blaasinstrumenten die los van elkaar, simultaan werden bespeeld. De muzikant had dus in iedere hand een buis en een mondstuk, bestaande uit een dubbele riet (en daarin lijkt het instrument dus op een moderne hobo). Het instrument werd bespeeld tijdens muziekwedstrijden maar ook in huiselijke omgeving. De auloi werden eveneens gebruikt om opzweepende muziek te maken bij sportwedstrijden of om een ritme en cadans aan te geven ter begeleiding van zwaar fysieke arbeid.

Muziek en opvoeding

De eerste muziekleraar voor de antieke Grieken was Linus. Hij was de zoon van Apollo en de muze Urania en hij had beroemde leerlingen zoals Orpheus en Heracles. Heracles was geen begenadigd leerling en toen hij voor de zoveelste keer zich niet had voorbereid, werd Linus boos. Deze boosheid keerde zich echter tegen Linus zelf en met een stoel sloeg Heracles de arme leraar dood.

Kennis maken met muziek was een onlosmakelijk element in de opvoeding van de vrije Griek. Vaak wordt de muziekwetenschap genoemd in één adem met geometrie en astronomie. Zowel het leren spelen van een instrument als het leren luisteren naar muziek en op de ziel laten inwerken van de harmonieuze klanken werd als heel belangrijk beschouwd voor de opgroeiende jeugd. In Sparta, Thebe en Athene behoorde het leren spelen van de aulos tot de opvoeding evenals het meezingen in het koor. Te goed musiceren werd echter met argwaan bekeken en kwam niet overeen met de status van een intellectueel. Het beroep van musicus stond niet in een zeer hoog aanzien zoals we hieronder nog zullen zien.

De school waar Griekse muziek werd gedoceerd werd het Mousaion genoemd: daar leerden kinderen naast lezen en schrijven ook de kithara bespelen. De Griekse jeugd volgde hiermee het voorbeeld van de helden. Zo had Achilles

les gekregen van de centaur Cheiron, niet alleen in boogschieten en paardrijden maar ook in muziek.

Een belangrijk onderdeel van de muzikale opvoeding was het bewust maken van het mooie en het goede in de spirituele beleving. Het ging vaak niet zozeer om het daadwerkelijk kunnen spelen van een instrument, maar om de vorming van het karakter. De beroemde Atheense wetgever Solon stimuleerde aan het begin van de 6de eeuw voor Christus de muzikale opvoeding sterk. Hij beschouwde de moraal van de individuele burger als de basis van de staat en hij dacht het moraal en het karakter te versterken door muzikale vorming. Dit recht was overigens alleen weggelegd voor vrijgeboren Atheners. Voor deze morele ontwikkeling of *paideia* werd de lier als het ideale instrument beschouwd. Plato (427-347) beschouwde de muziek ook als één van de belangrijkste vormen van opvoeding. En ook hij zag de muziek als instrument om het karakter te vormen, immers het uitgangspunt was een combinatie van artistiek beleven en ethisch vormende krachten. Met name in Plato's *Wetten* VII, 812 d-e, lezen we over opvoeding en muziek:

'Zowel de muziekleraar als de leerling moeten de lier als hulpmiddel gebruiken vanwege de vaste stemming van de snaren, waarbij zij de tonen met deze vaste tonen in overeenstemming brengen'.

In zijn *Staat* II, 399 a-c, lezen we welke muziek geschikt is voor de opvoeding. Voor hem zijn het vooral de Dorische melodieën die toelaatbaar zijn voor het muziekonderwijs, het was de waardigste en meest 'Griekse' modus. De Dorische toonaard wordt getypeerd als mannelijk, standvastig en wkaraktervormend. De kithara is het instrument dat hiervoor het meest geschikt wordt geacht. De musicoloog Kurt Sachs placht de Dorische tempels "steengeworden melodieën" te noemen. Muziek met de Frygische toonaard is wild en harts-tochtelijk en daardoor niet geschikt voor opvoeding. Het is de aulos die met deze muziek wordt geassocieerd. Evenmin geschikt is de Lydische muziek die lieflijk is en verwekelijkt, geschikt voor uitvaarten.

Aristoteles (ca 384-322) geeft de muziek, net als Plato, ook een plaats binnen de opvoeding maar in zijn theorieën is er meer plaats voor vermaak, ontspanning en tijdverdrijf dan dat daarvoor het geval was.

Drie jaar van muzikale educatie werd (onder meer door Plato) voldoende gevonden. Voor de opvoeding van meisjes was de muzikale vorming meer gericht op de huiselijke taken. Als een meisje muzieklessen had gevolgd, verhoogde dat zeker haar kansen op de huwelijksmarkt. Maar ook voor hen werd het belangrijk gevonden dat zij zich bekwaamden in het spelen van een instrument. De wereld van de antieke muziek is nochtans een wereld van mannen. Als vrouwen muziek maakten, was dat binnenshuis. Zingend, soms zichzelf begeleidend op een dubbelhobo. Of het zijn de hetairen (de prostituees) die hun klanten met muziek vermaken. Deze dames zongen, dansten of speelden een

instrument en worden door de historica Annie Bélis vergeleken met Japanse geisha's.

Hoe de ideeën over muzikale educatie ook verschilden, het is zeer opvallend dat muziek in de Griekse antieke maatschappij een van de steunpilaren was van de opvoeding van de vrije burger.

Muziek in de maatschappij

In de Ilias worden beroemde Grieken zoals Achilles en Paris beschreven die het lierspel beheersten (*Il.* 3.54, 9.186): Achilles zingt en bespeelt de lier terwijl hij zich in het gezelschap van Patroclus bevindt. In de Odyssee zingt de tovenares Circe tijdens het weven (*Od.* 5.61; 10.221). Zo zijn er talloze passages bij Homerus die aangeven hoe het maken van muziek volledig in het dagelijks leven geïncorporeerd is. En de stervelingen volgden daarin de goden. In de eerste regel van de Ilias wordt de muze opgeroepen om te zingen over de wrok van Achilles.

Bij de Apollo-cultus werd de paian gezongen, een hymne die door Apollo zelf zou zijn bedacht. Het is een combinatie van uitroepen, zang en stampen met de voeten. Meestal begeleidde de zanger zichzelf op de lier. Zingen verdrijft niet alleen de eentonigheid van het werk maar heeft een belangrijke sociale functie. Bij eenvoudige werkzaamheden zong men zelf en bij inspannende werkzaamheden klonk daarbij de muziek van de aulos of de kithara.

Odysseus beschouwt het aanzitten aan een feestmaal, met goed voedsel en goede wijn, en luisterend naar een 'minstrel' als één van de grootste genoegen van het leven (*Od.* 9.5-11). Onder de invloed van de wijn gaat zelfs de meest serieuze man over tot zingen. Het drinklied of *skolion*, een lied voor solostem of koor begeleid door de aulos of een lier was dan ook een populair genre. In het vijfde-eeuwse Athene bracht de symposiast gezangen ten gehore van bekende tekstschrijvers zoals Stesichorus, Anacreon en Pindarus. En vele eeuwen later, in de eerste eeuw na Christus noemt Plinius de muziek aan tafel één van de ingrediënten van de maaltijd.

Diverse antieke Griekse auteurs hebben geschreven over muziek. Muziek was voor de Grieken verbonden met kwaliteit van het leven. Muziek, zang en dans hoorden bij de uitingen van een in vrede levende gemeenschap. Aeschylus praat over de oorlog als over een tijd zonder lierspel (*Supp.* 681). Muziek had een grote invloed op de geestesgesteldheid van de inwoners van een antieke samenleving. Een mooi voorbeeld van de heilzame werking van muziek op dit gebied is beschreven door Aristoteles (*Fr.* 545). Toen er in Sparta in het midden van de zevende eeuw voor Christus onlusten uitbraken, raadpleegde men het orakel om een eind te maken aan de onstabiele periode. Het advies luidde

om een zanger uit Lesbos te halen. De beroemde musicus Terpander verscheen op het toneel en de rust keerde weer in Sparta (Aristoteles, *fr.* 545).

Muziek werd ook vaak gezien als heilzaam middel tegen ziektes. Bij Hippocrates lezen we dat muziek helpt tegen epilepsie (*De morbo sacro* 1.12,39).

Muzikanten en musici

In een maatschappij waar muziek een zo belangrijke rol speelde, was de vraag naar musici navenant groot, zowel naar uitvoerende musici als naar leraren en instrumentenbouwers. Vanaf de zesde eeuw voor Christus zien we op afbeeldingen op Grieks aardewerk musici voorkomen. Bij openbare gelegenheden zoals godsdienstige plechtigheden waren de spelers van de kithara en de auloi in aparte kleding gehuld. Uit inscripties en schriftelijke bronnen kunnen we opmaken dat beroemde musici die op festivals optraden veel verdienden. Daarnaast werden beroepsmusici die succesvol waren op festivals, vaak als nationale helden beschouwd en dat leverde ook geld en roem op. De dubbelhobospeler Midas uit Acragas (het huidige Agrigento) won een zo hoge prijs op de Pythische Spelen in 490 voor Christus dat hij in staat was om Pindarus – niet de eerste de beste en zeker niet de goedkoopste componist - de opdracht te geven een overwinningssode te componeren.

In het archaïsche Griekenland waren er geen aparte plaatsen waar beroepsmatig muziek werd gemaakt. Pas in de loop van de vijfde eeuw voor Christus werden de eerste plaatsen aangelegd om naar muziek te luisteren. Pericles liet in 442 het beroemde Odeion aanleggen tegen de heuvel van de Acropolis. Hier gaven de virtuozen uit de oudheid hun opvoeringen.

Vele musici die niet aan een solocarrière toekwamen verenigden zich in gilden. De status van deze muzikanten was niet bijzonder hoog en kan worden vergeleken met die van arbeiders. Een sprekend voorbeeld is het verhaal van Philippus, koning van Macedonië en vader van Alexander de Grote. In het verhaal overgeleverd door Plutarchus (47-120 na Christus) stelt hij dat de waardering voor een musicus gelijk staat aan de waardering voor een kok (*Moralia* 218 C). Het genot door middel van klank is niet anders dan het genot van heerlijke spijzen en dranken! Vele muzikanten trokken rond van evenement naar evenement, vaak maakten zij deel uit van een theatergroep of trokken mee met het leger. Een belangrijk muzikant bij de strijdkrachten was de speler van de auloi of dubbelhobo op de trireem, het beroemde Griekse oorlogsschip. De schrille tonen die werden voortgebracht door deze auleet gaven de cadans aan voor de roeiers om in de maat te roeien en zo het schip snelheid te geven. Daarnaast moest de muziek ook de moraal van de bemanning hoog houden.

3. Dubbelhospeler en discuswerper. Roodfigurige wijnkan (ca 410 v.C.). Allard Pierson Museum.

4. Harpspelende vrouw Roodfigurige wijnkan (Z-Italië, ca 340 v.C.). Allard Pierson Museum.

Monotoon of primitief?

Om meer te weten over de klank van de muziek is het goed om reconstructies te maken. Gelukkig is er een aantal ensembles dat zich daarmee bezig houdt maar we moeten ons natuurlijk goed realiseren dat de klank van de gereconstrueerde muziek nooit vergeleken kan worden met de muziek zoals die 2500 jaar geleden in Athene in het Odeion klonk. De gereconstrueerde muziek klinkt in de moderne westerse oren vaak monotoon en soms zelfs primitief. Maar de functie van de muziek in de antieke wereld is zo anders dat daar de vergelijking met ons muziekleven en onze muziekappreciatie al mank gaat. Immers, de eenheid van de mousikè, dus de combinatie tussen vers en klank, sluit een esthetisch genieten eigenlijk uit. Alleen het klinkende deel van de muziek heet *melos*, maar dat is ondergeschikt aan de tekst. Pas na de tijd van Plato wordt de zelfstandige klank belangrijker. Het begrip *melos* valt dan uiteen in *logos* (het woord), *harmonia* (de stemvoering of afstand tussen de tonen) en *rhythmos* (de beweging in de muziek). Maar voor de Grieken is het duidelijk dat het ritme hetzelfde is als de metriek. Vandaar dat we in de antieke muzieknotatie vaak geen ritmeaanduidingen tegenkomen zoals wij die tegenwoordig in de muziek kennen.

Het is opvallend dat wij weinig moeite hebben met de acceptatie van Griekse architectuur en vaasschilderkunst terwijl de reconstructie van de antieke muziek ons vreemd in de oren klinkt. Natuurlijk is ons moderne oor en onze geest met een interessante en lawaaiige muziekgeschiedenis van de afgelopen 2000 jaar niet te vergelijken met het Griekse oor, maar wellicht moet ook gedacht worden aan het feit dat de muziek een duidelijke oosterse invloed heeft en dat Griekenland geografisch wel bij het westen behoort, maar dat we in zijn muziek duidelijk de trekken van de beschavingen van het Nabije Oosten herkennen.

Romeinse tijd

In de hellenistische periode raakt de eenheid van mousike verder in verval. Het muzikale element gaat een steeds belangrijker rol spelen. Vrijwel alle bewaard gebleven muziekfragmenten dateren uit de Hellenistische periode, maar de periode waarin de muziek werd genoteerd behoeft natuurlijk niet ook de periode te zijn waarin de muziek ontstond.

De muziek uit de Romeinse tijd borduurt verder op de Griekse traditie. Overwinningsliederen en lijkklaagliederen worden nu vaker begeleid door de aulos dan door de kithara. Het zijn wel de Grieken die componeerden, denken we maar aan de hymnen-componist Mesomedes, van oorsprong een Kretenzer

die zijn bloeiperiode kende in de tweede eeuw na Christus onder de keizers Hadrianus en Antoninus. Van deze componist doet het verhaal de ronde dat zijn populaire hymne aan Nemesis het theater van Ephese deed trillen door het enthousiasme van het publiek.

Kenmerkend voor de keizertijd is de aanwezigheid van amusementsmuziek voor grote tornooien en festiviteiten in het amfitheater. Seneca spreekt in zijn 84ste brief over veelstemmige koren en koperblaasensembles met grote bezetting.

Het is een misverstand te denken dat muziek in de loop van de keizertijd een steeds minder belangrijke rol zou spelen. Het is weliswaar niet zo dat er veel innovaties zijn, maar de muziekbeoefening maakt een bloeiende periode door en keizers gaven het voorbeeld! De soldatenkeizer Caracalla (211-217 na Christus) was op zoek naar het graf van Mesomedes, leerde zingen en legde zich toe op het spelen van de lier. Elagabalus (219 – 222 na Christus) bespeelde openlijk de luit maar ook de tibia en het orgel. Hetzelfde geldt voor keizer Severus Alexander (222-235 na Christus).

In de eerste eeuwen na het begin van de jaartelling zal de smaak van de hogere klassen op muzikaal gebied in de Romeinse maatschappij niet anders geweest zijn dan die van de lagere klasse. Men vermaakte zich met muzikale spektakelstukken waarvan de oorsprong waarschijnlijk in Egypte moet worden gezocht. In de tweede en derde eeuw na Christus zijn de straten van Rome gevuld met reizende musici, onder meer uit Klein-Azië en Egypte. In de taveernes treft men Syrische dubbelhobospelers aan en in de theaters begeleiden de hydraulische orgels de spektakelstukken.

Maar ondanks het bloeiende muziekleven in de eerste eeuwen na Christus zit er in onze muziekbibliotheek uit die periode geen enkel stuk Latijnse vocale muziek. Het waren immers de Grieken die componeerden. Het maken en verbeteren van instrumenten is dan weer een sterke kant geweest van de Romeinen. Zij bouwden voor hun beroepsmusici blaas- en snaarinstrumenten van een uitzonderlijke kwaliteit. Ze brachten bijvoorbeeld belangrijke wijzigingen aan in de bouw van de kithara. Om het instrument meer volume en klank te geven werd de klankkast groter. Het aantal snaren werd uitgebreid, waardoor het instrument met twee handen bespeeld moest worden en meer het karakter van een harp kreeg.

Van mythologische helden naar stervelingen

Voor de Grieken waren helden voorbeelden. Er zijn vele voorbeelden van half mythische musici die aan de stervelingen duidelijk maakten hoe belangrijk muziek is en hoeveel positieve eigenschappen ze heeft. Amphion speelde zo mooi

op zijn lier dat de stenen van de stadsmuren van Thebe zich vanzelf opstapelden. Van Orpheus is bekend dat hij met zijn muziek zelfs de hellehond Cerberus betoverde en de Hades kon binnendringen en toestemming kreeg om zijn mooie vrouw Eurydice mee terug te nemen naar de aarde. Arion, de muzikant en lierspeler uit Methymna in Lesbos, zong zo mooi dat hij, toen hij overboord was gezet, door een dolfijn werd gered en veilig aan wal werd gebracht.

Maar er zijn ook verhalen over gewone stervelingen die fameus musiceren. Zo wordt Terpander gezien als één van de eersten die de verhalen van Homerus voordroeg waarbij hij zich begeleidde op de kithara. Deze Terpander die zeer fortuinlijk was in de Karneïsche Spelen in Sparta in 676 voor Christus, wordt verantwoordelijk gehouden voor de uitbreiding van 4 naar 7 snaren op de kithara, een belangrijke musicologische ontwikkeling waardoor voor het snaarinstrument een octaaf bereikbaar werd. Het Griekse toonsysteem beruiste op een dalende reeks van vier tonen, het tetrachord. Als er aan dit tetrachord een zelfde tetrachord wordt toegevoegd en vervolgens de middelste (zelfde) toon wordt weggehaald, ontstaat de volledige toonladder.

De studie van Griekse muziek

We weten veel over de muziek in de oudheid, zowel over de theorie als over de praktijk. We hebben replica's van instrumenten die zijn gemaakt op grond van afbeeldingen of overblijfselen, en we hebben schriftelijke bronnen over antieke muziek. Eén van de belangrijkste geschriften over muziek uit de oudheid is een boekje van ca 40 bladzijden van een zekere Alypius (ca 360 n. Chr.). Zijn *Isagogē musica* of 'Introductie tot de muziek' is niet compleet overgeleverd maar geeft ons voldoende informatie over het gebruik van muziektekens. Er zijn enkele papyrusfragmenten waarvan één van de beroemdste een fragment uit de Orestes van Euripides (408 voor Christus) is. De papyrus dateert uit de tijd van keizer Augustus, dus ongeveer 400 jaar na het ontstaan van de muziek. Het is de vraag of we dit nog als muziek van Euripides mogen beschouwen. Belangrijk zijn twee hymnen aan Apollo, in de tweede eeuw voor Christus in steen uitgehouwen in de wanden van het schathuis van de Atheners in Delphi. Juist bij de in steen gehakte muziekstukken is duidelijk hoe de Grieken hun muziek noteerden. Alle muzikale symbolen zijn afgeleid van het Griekse alfabet. Zowel voor de vocale als de instrumentale notatie werden gedraaide of veranderde letters gebruikt. Deze muzieknotatie staat boven de tekstuele notatie.

Een compleet stuk muziek is overgeleverd op een 1^e eeuws grafzuiltje met een inscriptie die bestaat uit een grafepigram en een gedicht. De muzieknotatie is boven de lettergrepen van het gedicht geplaatst en het is een complete melodie. De inscriptie is geen beroemd stuk maar een korte melodie

van de musicus Seikilos die ongetwijfeld heeft gewild dat deze muziek onder zijn grafschrift werd gebeiteld. De strekking van de tekst van het liedje is een voorloper van de vele liedjes die nu nog immer populair zijn: het leven duurt kort dus geniet er van voordat het voorbij is....

René VAN BEEK

5. Grafstèle van de musicus Seikilos. (Aydin, Turkije, 1e eeuw n.C.) Nationalmuseet, Kopenhagen.

Bibliografie

- Mythen, Mensen en Muziek, tentoonstellingscatalogus Allard Pierson Museum, Amsterdam 1999
 Bélis, A., Les musiciens dans l'antiquité, Paris 1999
 Landels, J.G., Music in Ancient Greece and Rome, London/New York 1999
 Sendrey, A., Music in the Social and Religious life in Antiquity, Cranbury 1974
 West, M.L., Ancient Greek Music, Oxford University Press 1992
 Wörner, K., Geschichte der Musik, Göttingen 1954